

Видається з 1976 року.
Виходив під назвами: «Русский язык и литература в средних учебных заведениях Украины», «Відродження», «Всесвітня література в середніх навчальних закладах України», «Всесвітня література в сучасній школі». З липня 2013 р. – «Всесвітня література в школах України».

Свідоцтво про державну реєстрацію
КВ № 20008 – 9808Р від 25.06.2013 р.

ПЕРЕДПЛАТНИЙ ІНДЕКС 68829

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

**ДЕРЖАВНЕ ІНФОРМАЦІЙНО-
ВИРОБНИЧЕ ПІДПРИЄМСТВО
ВИДАВНИЦТВО «ПЕДАГОГІЧНА ПРЕСА»**

Схвалено вченою радою
Інституту іноземної філології
Національного педагогічного університету
імені М. П. Драгоманова

**Головний редактор
ТАМАРА ГРЕВЦЕВА**

Редакційна колегія:

**КАТЕРИНА БИКОВА,
ЛЮДМИЛА ВОЗНЮК,
ЄВГЕНІЯ ВОЛОЩУК,
ВОЛОДИМИР ГЛАДИШЕВ,
ЄВДОКІЯ ГОЛОБОРОДЬКО,
ЛЮДМИЛА ДАВИДЮК,
МИКОЛА ЖУЛИНСЬКИЙ,
ОЛЕНА ІСАЄВА,
ЖАННА КЛИМЕНКО,
ЮРІЙ КОВБАСЕНКО,
ЖАННА КОШКІНА,
ЮРІЙ КУЗНЕЦОВ,
ЛІДІЯ МАЦЕВКО-БЕКЕРСЬКА,
ЛЕСЯ МІРОШНИЧЕНКО,
ДМИТРО НАЛИВАЙКО,
ОЛЬГА НИКОЛЕНКО,
НІНА ОЗЕРОВА,
ОЛЕКСАНДР ПРОНКЕВИЧ,
СВІТЛАНА САФАРЯН,
ОЛЬГА СУХОМЛИНСЬКА,
БОРИС ШАЛАГІНОВ,
НЕОНІЛА ШИНКАРУК,
ФЕЛІКС ШТЕЙНБУК**

Методична рада:

**СВІТЛАНА БАК,
РИТА ЄРОШЕНКО,
ЛІДІЯ ЗІНЕВИЧ,
ЛЮДМИЛА КОВАЛЬОВА,
ІРИНА КУЗЬМЕНЧУК,
ЛЮДМИЛА ЛИСАК,
ЛАРИСА МЕЛЬНИКОВА,
ЛЮДМИЛА ПАРАМОНОВА,
ОЛЕКСАНДР ПЕРВАК,
ЛЮДМИЛА ПУЛАТОВА,
ІРИНА РАДА,
ОЛЕНА РЕВНІВЦЕВА
ОЛЬГА СУТУЛА,
ІРИНА ТРИГУБ,
НАТАЛІЯ ХИМЕРА,
ТЕТЯНА ЧЕРЕДНИК,
МАРИНА ЧУБАРОВА,
ВАЛЕНТИНА ЮРЧАК**

На с. 1 обкладинки:
мал. **Ганни Нечитайло**,
випускниці ЗОШ № 12, м. Київ
(учитель **Галина Нечитайло**)

Всесвітня Література

В ШКОЛАХ УКРАЇНИ
Щомісячний науково-методичний журнал

№ 4 (418). Квітень 2016

ЗМІСТ

НОВА ШКОЛА: ПРАКТИКА, ПРОБЛЕМИ

- КЛИМЕНКО Жанна.** Формування психологічної
пружності особистості засобами художньої літератури 2
Конкурс «ПОЗАКЛАСНЕ! читання»
НИЧ Тетяна. Світ належить тим, хто йому радіє
Урок за повістю Люсі-Мод Монтгомері
«Енн із Зелених Дахів» 7
400 років від дня смерті Вільяма Шекспіра
СТАХОВА Наталія. Вільям Шекспір та І. Ільф і Є. Петров:
порівняльно-типологічний аналіз творчості 12
ЗАЙЦЕВА Ірина. «Яке прекрасне людство!»
Шекспір на сучасній сцені 18

МЕТОДИКА, ПОШУК, ДОСВІД

- Урок за темою**
ГРИЩИК Ганна. Картини природи
як психологічне тло художнього твору
Урок за оповіданням Джека Лондона «Жага до життя» ... 21
З досвіду колег
**КОРНИЄНКО Оксана, МЕЛЬНИК Анжела,
ДАВИДЮК Людмила, ДЯДЕЧКО Людмила,
ПЛУЖНИКОВА Тамара**
Олімпіадні завдання по руському мові і літературі ... 25
КЛИМЕНКО Жанна. Проникливий погляд у майбутнє
Методичні рекомендації до вивчення оповідання
А. Азімова «Фах» (7 клас) 30

МЕТОДИКА, ПОШУК, ДОСВІД: ЗАВТРА — НА УРОК

5 КЛАС

- МОСІЙЧУК Ірина.** Чарівний книжкосвіт
Урок за поезією М. Цветаєвої
«Книги в червоній палітурці»
за методикою навчального діалогу 34

7 КЛАС

- ПЕРВАК Олександр, АКСЬОНОВА Валентина,
ЧИРКОВА Наталія.** Орієнтовне планування
уроків зарубіжної літератури 37

10 КЛАС

- ПАРАМОНОВА Людмила.** Красу треба шукати в людині
Нестандартний урок – журналістське розслідування
за романом О. Уайльда «Портрет Доріана Грея» 60

ФОРМУВАННЯ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ПРУЖНОСТІ ОСОБИСТОСТІ ЗАСОБАМИ ХУДОЖНЬОЇ ЛІТЕРАТУРИ*

Жанна КЛИМЕНКО, доктор педагогічних наук, професор кафедри методики викладання російської мови та світової літератури НПУ ім. М. П. Драгоманова

*Дерево може бути стійким,
але сильний вітер може
його зламати, і воно вже ніколи
не буде рости, як раніше.
Трава – пружна, тому навіть після
сильного вітру вона піднімається
і росте далі.*

В. А. Климчук.
«Практическая психология, или
Как подобрать ключик к любому человеку.
1000 подсказок на все случаи жизни».

У кожного вчителя свій урок, кожний майстерний художній твір є багатоаспектним, але час і конкретна ситуація в країні підказують нам, який аспект варто увиразнити саме сьогодні. **Курси зарубіжної літератури та інтегрований мають величезний психолого-педагогічний потенціал, який, безумовно, необхідно використовувати. Тобто пропонувати вивчення конкретного твору з погляду перспектив розвитку учня у світлі сучасних реалій України, які останнім часом докорінно змінилися.** Якщо ще недавно ми переймалися тим, що в шкільних програмах замало творів на тему війни, то тепер вболіваємо за зовсім інше – війни занадто багато в нашому реальному житті. І навіть тих людей, які живуть досить далеко від воєнних подій, ця відстань не захищає психологічно, адже війна навкруги нас і всередині нас, у наших головах, серцях і душах. І вистояти в ній здатен лише той, хто у змозі зберігати психологічну рівновагу в найважчі хвилини, години і дні свого життя. Переживання щодо різних методичних проблем відходять на другий план, коли ідеться про спасіння тендітної дитячої душі в нашому жорстокому світі. Головним стає зовсім інше

переживання – як зробити так, щоб художня література стала підтримкою учню, його опорою в психологічному плані, готувала б до того, чого краще, будучи внутрішньо готовим, не переживати у своєму житті. З огляду на це особливої актуальності набула проблема формування психологічної пружності особистості в процесі викладання літератури.

Що ж таке психологічна пружність? Це здатність особистості не згинатись під тиском обставин, ефективно використовувати свої внутрішні ресурси для подолання стресу, діяти в складному становищі з максимальною користю для себе і тих, хто потребує допомоги, швидко відновлюватися після удару [1; 2; 4]. Відомо, що кожна людина по-своєму реагує на однакові подразники. Хтось, зіткнувшись зі складною непередбачуваною ситуацією, впадає у відчай, панікує, а хтось навпаки – діє рішуче та ефективно. Саме психологічна пружність дає особистості змогу протистояти життєвим труднощам, зберігати здоров'я і працездатність у різних випробуваннях. Цю здатність людини порівнюють із властивістю пружини, яка, коли її стискають, а потім відпускають, повертається до свого попереднього стану. Стійкість особистості символізує образ бамбука в японській літературі. На це доцільно звернути увагу учнів під час вивчення лірики Мацуо Басьо. Так, учитель може прочитати таке хайку:

*Це ж, мабуть, цілісіньку ніч
Морозив бамбукове листя іній,
Що ним я милуюся вранці.*

Переклад Геннадія Туркова

Для його розуміння варто запропонувати школярам **культурологічну довідку:**

Образ бамбука – один із центральних в японській поезії. Зі стебел цієї пружної рослини будують легкі житла, мости, виготовляють меблі, папір. Нахилений під важкістю

*В основу статті покладено доповідь на робочій нараді методистів післядипломної педагогічної освіти з питань вивчення російської мови та інтегрованого курсу «Література» в загальноосвітніх навчальних закладах з навчанням російською мовою (м. Київ, 4 грудня 2015 р., МОН України).

снігу бамбук, який часто зображали на своїх полотнах японські художники, має в Японії особливий зміст: його пов'язують з витривалим і гнучким японцем, що мужньо протистоїть незгодам і пристосовується до будь-яких труднощів. Бамбук не боїться і сильного вітру, він схиляється від його подуву, але ніколи не ламається, а знову встає. Саме тому його і порівнюють з людиною, яка стійко переносить життєві бурі.

Щоб підвести шестикласників до міркувань про важливість психологічної пружності людини, їм можна запропонувати такі запитання:

– Які думки, на ваш погляд, пронизують представлене хайку?

– Чи можна стверджувати, що автор захоплюється витривалістю бамбука, який не гине від морозу?

– Яку паралель можна провести між цією рослиною і людиною? Яку здатність особистості і чому оспівували японці, зображаючи бамбук, що протистоїть незгодам?

– Чи погоджуєтесь ви з тим, що кожна людина має виховувати в собі таку здатність? Обґрунтуйте свою думку.

Психологічну пружність називають запорукою виживання під час війни. Мікі Дорон, головний психіатр Армії оборони Ізраїлю, наголошує, що **«під час війни потрібно працювати не тільки з самими постраждалими, а й з їхніми родинами, спільнотою, з країною в цілому, нацією»** [4]. В Ізраїлі психологічну пружність особистості формують з дитинства. «Наприклад, у дитячих садках південної частини Ізраїлю (межує з Сектором Гази, тому дуже часто потерпає від ракетних ударів) дітей навчають алгоритму дій за допомогою... пісеньок. Коли вмикаються сирени, малюки починають діяти, наспівуючи пісню: «Я їду в бомбосховище!». Тобто дитина знає, що треба робити, у неї немає розгубленості» [4].

Дослідники виділяють **три рівні психологічної пружності:**

– **емоційний** (здатність керувати своїми емоціями (уникнення як зайвого хвилювання та агресивності, так і пасивного прийняття поразки і відчуття безпомічності);

– **розумовий** (здатність швидко відновлювати ясність мислення після «спалаху»);

– **фізичний** (здатність з метою подолання стресової ситуації активізувати фізичні сили організму) [1].

Викладаючи літературу, слід ставити за мету виховання **реалістичного оптиміста**. «Ключове слово в цьому виразі – «реалістичний».

Необґрунтований оптимізм, наївна віра в інших і «надія на краще» – надзвичайно шкідливі: через них люди більше схильні постійно відчувати розчарування і, таким чином, в дов-

готривалій перспективі втрачають психологічну пружність» [1].

Учителю необхідно розвивати в учнях такі життєво важливі **вміння:**

– саморегулювання (уміння довільно змінювати рівень емоційного збудження, здатність до неупередженого аналізу з точки зору «третьої особи»);

– уміння знаходити вихід зі складного становища, аналізувати його з метою попередження аналогічних проблем.

Психологи досить часто використовують художні твори як ілюстрації до психологічних ситуацій. Учитель літератури навпаки може використати художню літературу як підготовку до різних психологічних ситуацій. Адже «психологічне вивчення особистості на матеріалі художньої літератури має не лише теоретичне значення для більш глибокого розуміння феномена особистості, насамперед способів особистісного буття. Розкриття теми має і важливий практичний аспект» [3, 86]. Так, Є. Ю. Коржова зазначає: «Згідно з даними нашого опитування, сьогодні понад половину молодих людей орієнтуються на життєві ідеали відповідно до улюблених героїв художньої літератури. Тому опора на її багатий досвід, що відображає систему цінностей людства, надає додаткові можливості усвідомленого вибору власної світоглядної позиції для людини постмодернізму, яка втратила життєві орієнтири» [3, 86]. Навіть якщо наші особисті спостереження й опитування не підтвердять дані дослідницькі щодо ролі улюблених літературних героїв в житті сучасної молоді, ми маємо працювати над тим, щоб художня література стала для сьогоденного учня могутнім джерелом збагачення та підтримки його особистості.

Психолого-педагогічними умовами ефективного формування психологічної пружності засобами художньої літератури є такі:

– осмислення творів, які порушують проблему психологічної пружності особистості (див. таблицю на с. 4);

– відповідність текстів віковим можливостям, читацькому та життєвому досвіду учнів;

– формування у школярів установок на виявлення складових психологічної пружності в літературних персонажів, на самоаналіз і саморозвиток психологічної пружності;

– використання елементів психологічного аналізу творів.

Особливу цінність з огляду на означену проблему мають твори, в яких зображено ситуацію успіху персонажа-ровесника учнів (або близького їм за віком), подолання ним численних перешкод. У виучуваних текстах важливо виділити ключові епізоди, які дають змогу проводити роботу найбільш ефективно.

**Список програмових творів,
в яких порушено проблему психологічної
пружності особистості (5–7 класи)**

Клас	Твір	Матеріал для вивчення
5	Ганс Крістіан Андерсен. «Непохитний олов'яний солдатик». «Дикі лебеді»	Образи олов'яного солдатика, Елізи, їх непохитність у тяжких обставинах; казкові історії як підготовка читача до випробувань у реальному житті
6	Жуль Верн. «П'ятнадцятирічний капітан»	Образ Діка Сенда – юнака, який тривалий час мужньо протистоїть численним життєвим незгодам; ключові епізоди твору, в яких виражено психологічну пружність персонажа; емоційний, розумовий і фізичний рівні психологічної пружності Діка Сенда
6	Джек Лондон. «Жага до життя»	Образ головного героя, вияв психологічної пружності у боротьбі за життя; роль пейзажу в вираженні суворості північного краю, складності психічного стану персонажа (один на один з дикою природою) та його життєвої стійкості
6	Мацуо Басьо. Хайку	Образ бамбука як символ непохитності японця
6	Даніель Дефо. «Робінзон Крузо» (для додаткового читання)	Образ Робінзона Крузо – особистості, що виграє у протистоянні з природою і перетворює Острів Відчаю на Острів Надії; самостійне довготривале протистояння незгодам, психологічна пружність як запорука виживання і збереження в собі людського в надзвичайно складних умовах (порівняння з долею Селкірка, який вижив, але здичавів)
7	Джеймс Олдрідж. «Останній дюйм»	Образи Деві і Бена, психологічна ситуація, в яку вони потрапили, емоційний, розумовий і фізичний рівні їхньої психологічної пружності, причини успіху
7	Олександр Грін. «Пурпурові вітрила»	Образи Ассоль і Грея як особистостей, які не згинаються під тиском обставин; особливості сюжету і композиції твору, що виразняють ідею самовиховання психологічної пружності
7	Айзек Азімов. «Фах»	Образ Джорджа Плейтена, його психічний стан під час перебування в Інтернаті, бажання і вміння знаходити вихід зі складного становища, проблема саморегулювання особистості, психологічні причини успіху Джорджа

З означеною метою учням можна запропонувати такі **прийоми і види навчальної діяльності**:

- бесіда, спрямована на розгляд психологічної ситуації і психічного стану, психології поведінки персонажів;
- психологічне малювання (словесний опис стану персонажа в певний момент і/або своїх емоцій, викликаних епізодом);
- спостереження за виявом психологічної пружності персонажа на емоційному, розумовому і фізичному рівнях;
- створення ситуації умовної зустрічі персонажа і читача;
- пошук психологічних причин успіху персонажів;
- підготовка психологічних порад персонажам і одне одному;
- психологічне експериментування з текстом (зміна заданих автором способів поведінки персонажів, психологічної ситуації).

Розглянемо можливості такої роботи на прикладі оповідання Дж.Олдріджа «Останній дюйм». Аналізуючи методичні розробки за цим твором, не важко помітити, що, як правило, їх автори чільне місце відводять одній проблемі – стосунки батька та сина. Це, безумовно, ключова проблема твору і надзвичайно важлива для підлітків. Але звернутися тільки до неї – означає не використати повною мірою життєво необхідний для сучасних семикласників психологічний потенціал твору. Адже не менш важливою для них є й інша – **проблема життєстійкості особистості, пошуку внутрішніх ресурсів для себе і допомоги іншим**.

Тему одного з уроків можна сформулювати так: **Як не згинатися під тиском обставин? (Психологічна пружність Бена і Деві)**.

Урахування специфіки твору підказує нам, що цікавим і корисним буде вивчення його під психологічним мікроскопом, пошук у ньому відповідей на наведене вище запитання, складання на його основі порад одне одному.

У центрі такого уроку – робота над ключовим епізодом «Взаємодія батька і сина після поранення Бена» (необхідно, щоб цей епізод був повністю збережений у підручнику).

Важливо приділяти увагу не стільки самим подіям, які зрозумілі семикласникам, а насамперед стану та поведінці персонажів на тлі описаних подій.

В основу аналітичної роботи можна покласти розгляд двох питань:

1. Життєстійкість Бена як приклад для сина.
2. Внутрішня сила Деві як запорука успіху обох.

Так, звернемо увагу на тактику поведінки батька і поставимо такі запитання:

– Яким тоном поранений Бен говорить з сином?

– Чи каже він Деві про весь жах ситуації, в яку вони потрапили? Як ви думаєте, чому? Чи згодні Ви з такою його тактикою?

– Що, на Ваш погляд, було б, якби Бен кричав на сина? Спробуйте змоделювати таку ситуацію.

У ході бесіди вчитель наголосить, що саме виваженість, мудрість і тактовність батька сприяли тому, що хлопчик зміг перебороти свій страх і діяти впевнено та ефективно. Якби ж Бен сам упав у розпач, показав свою розгубленість, почав кричати на сина, то Деві, напевно, не зміг би перебороти обставини. Тут постає ще одне важливе питання: «Чи завжди людині потрібно знати правду?» Адже Бен навмисно приховував від Деві всю складність їхньої ситуації, прикрашав реальність. Чи можна засуджувати його за це? Чи мав він право не говорити синові всю правду? Чи варто навпаки відзначити, що він вчинив мудро, щоб не налякати ще більше вже й так переляканого сина? **Варто налаштувати семикласників на обмірковування думок і слів Бена:**

«Треба було вникнути в психологію цього блідого, мовчазного, настороженого і надто слухняного хлопчика», «Хлопця не можна лякати. Якщо сказати Деві, що йому доведеться вести літак, його охопить жах. Треба добре подумати, як про це сказати синові, підготувати його й переконати зробити це, хоч і несвідомо. Треба було навпомацки знайти шлях до прийнятої страхом незрілої свідомості дитини», «Бен зрозумів, що допустився помилки і що йому не можна говорити з хлопчиком, не обдумуючи кожне своє слово», «Хлопчик не повинен знати, що машину доведеться вести йому, – думав він. – Якщо сказати, це перелякає його на смерть», «У житті можна зробити все, що завгодно, Деві, – промовив він кволим голосом, – якщо не надірвешся. Не надривайся», «Слова його звучали буденно, і повинні були заспокоїти наляканого хлопця».

Доцільно також поспостерігати за зміною стану Деві: жах, розгубленість, приреченість – лють – страх – нетерпіння – страх, опанування себе.

Важливо спрямувати семикласників на **пошук причин успіху батька та сина:**

1. Чіткі вказівки батька і старанність Деві.
2. Бадьорий, спокійний, іноді жартівливий тон Бена і уважність Деві.
3. Прикрашання правди Беном і повна довіра Деві батьку.

Слід відзначити, що кожна з визначених причин передбачає взаємодію обох, бо без такої

співпраці неможлива була б перемога ні Деві, ні Бена. Вони могли перемогти тільки удвох!

Підсумовуючи, можна поставити учням такі запитання:

– Які уроки з того, що сталося, можуть вивести батько і син, а які – ми?

– Розгляньте обкладинки до оповідання. Яка з них видається Вам найбільш вдалою? А яку запропонували б Ви? Див. презентацію: <http://lib.pedpresa.ua/?p=12213>

Цікаво, що на різних варіантах обкладинок зображено поодиноці то Бена, то Деві, то літак, що летить над морем. А виходячи з розмови на уроці, можна запропонувати обкладинку, в центрі якої будуть обидва герої – Бен і Деві – як символ можливості перемоги тільки завдяки їхній взаємодії.

Головним підсумком уроку мають стати роздуми учнів про те, що ми називаємо психологічною пружністю, навіщо вона потрібна людині і чому так важливо виховувати себе психологічно пружною особистістю.

Подібну роботу вчителю доцільно проводити систематично, використовуючи психологічний ресурс шкільного курсу літератури. Адже в такому разі словесник виконуватиме місію провідника дитини в обидва світи – літературний і реальний, допомагатиме йому по можливості пом'якшити удари стресогенних ситуацій.

ЛІТЕРАТУРА

1. К а р е н Э. Как не сгибаться под давлением обстоятельств? [Электронный ресурс] // Тренинги в Украине. – Режим доступа: http://www.training.com.ua/live/news/kak_ne_sgibatsja_pod_davleniem_obstojatelstv

2. К л и м ч у к В. А. Как правильно бороться со стрессом на работе [Электронный ресурс] // Климчук В. А. Практическая психология, или Как подобрать ключик к любому человеку. 1000 подсказок на все случаи жизни / В. А. Климчук. – Харьков: Книжный клуб «Клуб семейного досуга»; Белгород: ООО «Книжный клуб «Клуб Семейного досуга», 2015. – 416 с. – Режим доступа:

<https://books.google.com.ua/books?id=e0sRCgAAQBAJ&pg=PT117&lpg=PT117&dq>

3. К о р ж о в а Е.Ю. Психология личности в художественной литературе // Известия Российского государственного педагогического университета им. А. И. Герцена. – 2009. – № 100. – С. 77 – 86.

4. Ш к л я р с ь к а О. Психологічна пружність – запорука виживання під час війни [Електронний ресурс] // Ракурс. – 03.12.2014 р. – Режим доступу: <http://ua.racurs.ua/687-vijna-syndrom>